

Garrelt Verhoeven

*De vreemde zaak
van het quasi-onvindbare
Elzeviertje*

EEN BIBLIOGRAFISCHE COLD CASE

WALBURG PERS

VERHALEN VAN EEN BOEKENJUTTER 2

Afbeelding pagina 1: Ex libris van Charles Motteley, met op een uitgerold vel papier 'ex-libris' in een banderol en daaronder het monogram JCM (Jean Charles Motteley). Bovenaan is op enkele blaadjes het motto van de bibliofiel te lezen: 'instruit et ornat', verwijzend naar het belang van inhoud én vorm van zijn boeken. Ets van F. Perry, [ca. 1840]. Dit exemplaar is afkomstig uit de collectie van de Parijse boekverzamelaar Pierre Edmond Lévy (1898–1969). Collectie auteur.

© Garrelt Verhoeven/Leiden University Press, 2020

© Handelseditie: Garrelt Verhoeven/Uitgeversmaatschappij
Walburg Pers, Zutphen, 2023

ISBN 9789464562316 | NUR 615

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Er is naar gestreefd om de eventuele rechthebbenden van de in deze uitgave opgenomen afbeeldingen te achterhalen. Wie desondanks meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, kan contact opnemen met de uitgever.

Inhoud

Een Leids boekje op een Franse boekenmarkt	7
De bijzondere vondst van een Parijse bibliofiel	19
Echte Elzevier-drukken en pseudo-Elzeviers	35
Een Leidse Elzevier of een Amsterdamse?	41
Een Zweedse detective	47
De ontdekking van Emil Steiner	57
Een 'petit trésor' voor de Universiteitsbibliotheek	62
Een nieuwe baan in coronatijd	69
Een nieuwe hypothese	83
Het bibliografisch museum van Charles Motteley	91
De Deventer connectie	102
Bijlage – Overzicht exemplaren	112
Noten	114
Colofon en dankwoord	126

*Het pleintje van Lormes met links de salle-des-fêtes op
een prentbrieskaart uit de jaren vijftig van de vorige eeuw.
Collectie auteur.*

LORMES, JULI 1993

*Een Leids boekje op een
Franse boekenmarkt*

Dit verhaal begint in de Franse Morvan, op het kleine marktplein van Lormes, op een mooie zomerdag in 1993. Er is een bescheiden boekenmarkt in de *salle-des-fêtes* aan de Place Mitterrand, tegenover *le grand café* en schuin tegenover de *Mairie*. Het is de eerste keer dat ik in de streek verblijf waar ik nog vaak zou terugkeren. We logeren in een statig *maison de maitre*, een fraai negentiende-eeuws landhuis dat met de drie omliggende boerderijen het gehucht Chevigny vormt, gelegen in de heuvels tussen Corbigny en Lormes.

Die ochtend zijn we al vroeg in het stadje om een vers brood voor het ontbijt te kopen. Nee, we zouden deze vakantie niet alleen de brocantes en *vide-greniers* afgaan, op zoek naar boeken en curiosa, maar als mijn vrouw met onze pasgeboren zoon bij de bakker in de rij staat, heb ik tien minuten om vliegensvlug langs de kramen te lopen. Geen tijd om rustig de boeken ter hand te nemen, maar snel langs de uitgestalde waar, op zoek naar dat ene bijzondere boek.

Op de tafel van de tweede boekenstal valt mijn oog op een merkwaardig klein boekje in een bruinleren

*Thomas à Kempis, De imitatione Christi libri quatuor.
Leidae, Parisiis, ven. apud C. Angot [1655–1660]. Het boekje
dat de auteur in 1993 vond op een Franse boekenmarkt.
KB | nationale bibliotheek. Foto Jacqueline van der Kort.*

bandje, gedrukt in een opvallend langwerpig formaat. Het is een van de ontelbare edities van *De navolging van Christus* van Thomas à Kempis (1380–1471), het wereldberoemde boek dat hij in de vijftiende eeuw schreef als een ‘rapiarium’ – een schrijfboekje met persoonlijke notities, uitspraken, spreuken en citaten, uit de tijd van de Moderne Devotie – in het klooster Sint-Agnietenberg nabij Zwolle.

Het is een Latijnse editie met de titel *De imitatione Christi libri quatuor* en bevat alle vier delen (boeken) van het christelijke ‘zelfhulpboekje’, dat wereldwijd zou uitgroeien tot een van de grootste religieuze bestsellers. Tot op de dag van vandaag verschijnen nieuwe uitgaven in alle mogelijke talen.

Het boek was en is zowel onder katholieken als protestanten populair, maar de uitgaven voor de geloofsgroepen verschillen wel. Katholieke edities omvatten alle vier de delen of boeken van de tekst, in protestantse edities wordt gewoonlijk het vierde deel (over de eucharistie) weggelaten. Dit was dus een katholieke editie, in de bewerking van de Utrechtse jezuïet Heribert Rosweyde (1569–1629).¹

Op de gegraveerde titelpagina lees ik het adres van de uitgever: ‘Leidae, et veneunt Parisiis, apud C. Angot, via Iacobeae’. Het boekje, dat moeiteloos in mijn hand past, is gedrukt in Leiden, de stad waar ik heb gestudeerd en waar ik woonde. Het boekje is fraai gedrukt. De tekst is gezet in een zeer klein romeins